

STANE JUŽNIČ

Študente je treba ljubiti

Profesor Stane Južnič je bil rojen 19. julija 1928 pri Fari v Kostelu, blizu hrvaške meje na Kolpi, kar ni nepomemben podatek za antropologa, ki tudi sam pravi, da ga to življenjsko opredeljuje in določa njegovo identiteto. Šolal se je na klasični gimnaziji v Ljubljani, kar je bila prva pomembna brazda pri njegovem intelektualnem oblikovanju, kasneje pa je končal diplomatsko šolo v Beogradu in prav tam diplomiral na filozofski fakulteti. Podiplomski študij je nadaljeval v Rimu s študijem teorije in prakse gospodarskega razvoja. Doktorat znanosti pa si je pridobil na univerzi v Beogradu s tezo o genezi kapitalizma v nerazvitem svetu.

Raznovrstni predavateljski dejavnosti v tujini, posebej na univerzi John Hopkins, moramo dodati njegovo javno in družbeno angažiranost. Že pri petnajstih letih je sodeloval v narodnoosvobodilnem gibanju v rojstnem kraju, s šestnajstimi leti pa je bil v vrstah slovenske narodnoosvobodilne vojske. Bil je dolgoletni mladinski funkcionar, dejaven še posebej v mladinskih delovnih akcijah.

Po letu 1947 je kot delavec ministrstva za zunanje zadeve služboval v Angliji in Združenih državah Amerike. Z državnimi in drugačnimi poslanstvi je prepotoval večji del Latinske Amerike, ki je potem zavzela eno središčnih mest v njegovi raziskovalni dejavnosti. V Beogradu je na Inštitutu za mednarodno politiko in gospodarstvo nekaj let vodil oddelek za nerazvite države in po tej poti delal tudi v Ekonomski komisiji Združenih narodov za Afriko. To mu je omogočilo sodelovanje na mnogih mednarodnih srečanjih in znanstvenih simpozijih od Aten do Stockholma, od Varšave do Londona.

S pedagoškim poklicem se je ukvarjal sprva v Beogradu na Fakulteti za politične vede, po letu 1967 pa na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani, današnji Fakulteti za družbene vede. Tu je še vedno redni profesor za predmeta Socialna in politična antropologija in Nastanek sodobnega sveta, poleg tega pa poučuje še predmeta Civilizacije in Politična kultura. Kot dejaven pedagog je opravljal vrsto dolžnosti na fakultetni in univerzitetni ravni in bil dekan fakultete. Profesor Južnič je predsednik mednarodnega sveta Društva antropologov Slovenije in sploh eden izmed utemeljitev sodobnega študija antropologije na Slovenskem ter član mnogih mednarodnih strokovnih združenj.

Objavil je več kot 150 različnih znanstvenoraziskovalnih del in čez 20 samostojnih knjig in znanstvenih monografij. Gre predvsem za dela, posvečena problemom manj razvitih držav, ter splošnejše teoretične prispevke k antropologiji, sociologiji in političnim vedam.

Spoštovani profesor Južnič,

Čeprav je v zadnjem času kar nekaj zaprosil za intervju z Vami – o teh zaprosilih smo bolj ali manj seznanjeni – se je uredništvo »Teorije in prakse« odločilo za nekoliko bolj osebni pogovor o Vašem življenju in delu. Ta pogovor nikakor ni sistematičen, hoče pa biti informativen in intimen, če smemo temu tako reči. Upamo, da se boste kljub preoblici dela odzvali vabilu k pogovoru in se Vam za to vnaprej zahvaljujemo.

Vzgoja in izobraževanje mladih je področje dela, ki ste mu posvetili svoje življenje. V obdobju od 1960 do 1970 ste nekaj let poučevali na Fakulteti za politične vede v Beogradu, v sedemdesetih na Univerzi John Hopkins v tujini, najdlje pa, vse do danes, poučujete predvsem novejšo svetovno politično zgodovino in antropologijo na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Lahko bi rekli, da ste učitelj v najzlahtnejšem pomenu te besede. Ali bi nam lahko zaupali, kaj vse je vplivalo na Vas, da ste se odločili za poklic univerzitetnega profesorja?

S. Južnič: Ni lahko odgovoriti na tako vprašanje, kajti na poklic, življenjski izbor delovišča in določanje človekovega pehanja in nehanja, da ne rečem prizadevanja, deluje izjemno veliko dejavnikov ali činiteljev... Le nekateri so taki, da jih človek sam nadzira, jih ima v oblasti. Malo jih je pravzaprav posledica zavestnega izbora. Bržkone je marsikomu žal, da odločujoči dejavniki niso bili povezani z vokacijo, ako smemo tako reči poklicanosti, ki naj bi slonela na človekovih dejanskih sposobnostih, čemur so rekli tudi talentiranost.

Določitev poklica je v velikanski meri nepredvidljiva kombinacija osebnih predilekcij, nagnjenj in sposobnosti na eni strani, po drugi strani pa končnemu rezultatu botrujejo naključja in naključnosti. Kontingenca kot slučajnost in v njej izpostavljene možnosti je del človekove usode. Sovpad osebnih odločitev in dogajanja ter dogodkov, med katere je človek kar nekako vržen, še zdaleč ni enostaven. Če je človeku v prid, rečemo, da ima srečo.

Ali sem imel srečo ali ne, pa je, naj se našalim, prezgodaj govoriti. Celotno življenjsko pot je treba preizprašati in morda začeti z mojim močno podeželskim in slovensko obrobno poreklom. Starši so me poslali v »prave« šole v glavno slovensko mesto. To pa je bila osemletna klasična gimnazija. Komaj enajstleten sem torej odposlan od doma. Za starše je bil to velik strošek in smeli so pričakovati mojo hvaležnost. Bil pa sem nekakšen izbranec, ker so pač starši razumeli pomen šolanja in izobrazbe. Za vselej sem izstopil iz splošnega življenjskega programa kraja svojega rojstva in prve družbene in kulturne določenosti. Nikoli nisem hotel te prve določenosti pozabiti in to je bilo pomembno, postavimo, za mojo identiteto.

Ko je enkrat mlad deček vržen v svet, pa je marsikaj odvisno od njega samega. Strastno sem vsrkaval vsa znanja, ki so mi jih nudili in ustvarjal svoje, vedno nove potrebe po vedenju. Morda moram pri določanju tega programa izpostaviti fascinacijo z jeziki. Materni jezik je bil kostelski, v šoli smo se bolj ali manj uspešno učili (štiri leta osnovne šole) standardne slovenščine v jezikovnem okolju, ki je to le zelo delno upoštevalo. Pri vsem tem pa sem skorajda do popolnosti natančno razumel kostelski pregovor, ki pravi:

Kúmaj se Kostevc izléže, več me maty bréšno véže... To pomeni, da je bil kraj tradicionalno nagnjen k odhodu iz domačega kraja in k iskanju življenjskih priložnosti zunaj njega. V moji družinski tradiciji je to bilo skorajda vztrajno pravilo. Eden mojih starih očetov si je koval srečo na Ogrskem in se z znanjem jezikov dokopal do relativno dobre službe. Drugi je bil imeniten kostanjar na Dunaju in je

omogočil s tem svojim počtetjem, da je moja mati prejela kar dobro srednješolsko izobrazbo, znala imenitno nemško in še kaj. Oče pa je kot pek prepotoval v iskanju dela kar dober kos sveta. Bil pa je tudi koroški borec in si tako utemeljil odločnejšo zvrst politične kulture v slovenski zavednosti in slovanski pripadnosti.

Zadnje čase kar veliko razmišljam o kontingencah in zame se kaže kot pomembna tista, ki me je vodila v partizane. Bil sem celo v šoli za zveze in tistega, kar sem se tam naučil, sploh ne pozabljam. Potem sem skozi partizanstvo bil v južni Italiji, kjer sem se srečal ne le z angloameriškim vojaškim strojem, marveč je bila to izjemna priložnost za razgrinjanje mojega svetovnega nazora in učenje jezikov.

Prav tako je bilo v veliki meri naključje, da sem po silnem navdušenju nad mladinskimi delovnimi akcijami odšel v Beograd. Diplomatska šola je bila zame resno izobraževanje za povsem določen, zahteven poklic diplomata. Tako se je dogodilo – spet je to naključje – da sem videl veliko sveta. Ključnega pomena pa je bilo bivanje v Londonu, kjer sem imel srečo srečati se z resno antropologijo.

Če že nekako naštevam temeljne punkte svoje življenjske poti, pa naj omenim še podiplomski študij v Rimu. Upam si misliti, da sem bil deležen poduka izjemnih profesorjev (s področja teorije in prakse razvoja). Pred tem in potem pa sem videl Latinsko Ameriko, kot se reče, podolgem in počez. To mi je dalo temelje moje latinoamerikanistike. Brez antropologije pa ta zvrst védenja sploh ni mogoča. Ne smem pozabiti še svojega bivanja v Afriki. Nekaj časa sem bil vezan za Ekonomsko komisijo Združenih narodov za Afriko (ECA), katere sedež je v Adis Abebi v Etiopiji. S pomočjo te ustanove sem lahko obiskal Kenijo, pa Tanzanijo in Ugando. Videl sem tam zelo veliko in bržkone je Afrika naredila name globok vtis. Zavedel sem se razvojnih razlik in civilizacijskih razdorov in si pridobil pozitiven odnos do drugačnosti.

Pa še sodelovanje z Rimskim klubom bi omenil. Bilo je prav primerno v preučevanju primerjalnih izobraževalnih sistemov. Nikakor pa ne smem mimo intenzivnega sodelovanja z IPRA (International Peace Research Association). Na shodih sem imel priložnost srečati ljudi, ki jih visoko cenim zaradi prisrčnosti in sproščenosti v medčloveških odnosih. To se je cenilo kot prava vstopnica v »preučevanje miru«. Pa še veliko sem se »shajal« in prijetno je bilo delati v okviru Atlantskega inštituta (s sedežem v Parizu). Bil sem tudi v UNESCO in sodeloval v mediteranskih študijah (na primer v Atenah). Pa v Varšavo sem rad šel...

Uredništvo: Področje Vašega poklicnega zanimanja je izredno široko in obsežno. Najpomembnejša stalnica Vašega poklicnega in učiteljskega angažmaja je prej ko slej antropologija; vendar je iz Vaše bogate bibliografije, ki šteje več kot 20 znanstvenih monografij in visokošolskih učbenikov ter na stotine znanstvenih in strokovnih člankov, razvidno, da je področje Vaše radovednosti skorajda nepredstavljivo za povprečnega radovedneža: razteza se od pesništva, primerjalnega jezikoslovja, zanimanja za klasične jezike, teorij o razvoju družbe in človeka, pa do vprašanj, ki zadevajo nacionalno in svetovno politično zgodovino, zunanjo politiko ipd... Napisali ste obsežno znanstveno monografijo Kolonializem in dekolonizacija. Kaj bi nam lahko povedali o svoji prislovični radovednosti, ki presega običajen »format« znanstvenika?

S. Južnič: Res me je antropologija nezadržno privlačila. Brez nje ne bi bila mogoča moja latinoamerikanistika. Imel sem možnosti dokaj dolgih potovanj po Latinski Ameriki in tako je nastal kar precejšen zapisani opus. Vselej ko sem kaj pisal ali

samo razmišljal, so se mi postavljala vprašanja, ki sem jih potem lahko označil za antropološka. Spet je bilo izjemno pomembno, da sem že na Univerzi v Beogradu dobil predmet »civilizacije«, ki mi ga je »zapustil« izjemen erudit in polihistor profesor Vajs. Poklicali pa so me tudi k predavanjem iz novejšje zgodovine. Tako so začela nastajati besedila, ki sem jih namenil študentom kot učno gradivo. Te sem posebno rad pisal in se pri tem šalil, da je objava takih besedil edino pravo zagotovilo, da jih bo kdo res prebral...

Jezikoslovje me je pravzaprav zanimalo od najmlajših nog, ker so nas na tej strani Kolpe prepričevali, da govorimo slovensko, čeprav »nepravilno« v dialektu, na drugi strani Kolpe pa so govorili enak materni jezik, pa so jim rekli, da je to hrvaško. Kar precej jezikov sem se naučil morda prav zato, da bi dokazal relativnost takih trditev. Pa morda še njihovo nekonsistentnost in nelogičnost. Danes žalostno gledam, kako se ta relativnost spreminja v dejstvo ob vse bolj učinkoviti jezikovni pregradi, ki jo gradita dve nacionalni državi, ki zahtevata tudi čvrsto jezikovno mejo. Javna uprava, cerkev, izobraževalni in šolski sistemi ter sredstva javnega obveščanja bodo prej ko slej dokončali tisto, kar so iz nacionalnih središč hoteli kot maksimalizacijo razlik v odnosu na sosede in nivelizacijo navznoter.

Občutki in občutenja prebivalcev na tako zatrjevani meji niso menda upoštevana vredni.

Vesel sem, da ste omenili moja proučevanja kolonializma. Ukvarjal sem se tako s kolonializmom kot z dekolonizacijo. Morda sem v začetnem študiju videl le tisto plat, ki je vezana na zgodovino, potem pa me je predvsem zanimalo, kaj je kolonializem »storil« koloniziranim. Tako je tudi iz tega »nastala« moja antropologija. Še vedno se postavljam na stran tistih, ki sta jih evropska kolonialna ekspanzija in nasilje prizadela kot početje brez moralnih zadržkov, opravičevano z nadutostjo civilizacije, ki je cenila le sebe. Novodobno suženjstvo pa me je v marsičem presunilo s svojimi strahotami. Nekaj časa sem se zelo trudil razumeti ne le položaj sužnja in sužnje, marveč načine, kako so skušali ohranjati svojo človečnost.

Dekolonizacija kot »revolucija upanja« pa je proces, ki še kar traja.

Dolga leta sem predaval o takih zadevah v predmetu Države v razvoju. Pa so ga ukinili, ko je bil najboljši in je ponudil študentom kompleksna znanja o tako imenovani nerazvitosti. Bil je to poskus razbijanja evropocentrizma in morda še skupno vzdiklanje z največjim kubanskim pesnikom, ki je zapel:

*»Con los pobres de ese mundo,
quiero yo mi suerte echar...«*

Pa naj preskočimo spet na drugo temo, ki ste jo tako blagohotno sprožili. Pesnikoval sem vedno po malem. Pesništvo imam zelo rad, seveda tako, ki ga razumem in to se nekaterim zdi nekolikanj starinsko. S pesnikovanjem sem se preizkušal in v možnostih jezikovnega izražanja, tudi študentom rad recitiram in da bi bil manj resen, jim včasih tudi zapojem.

Bržkone pa me je zelo prevzela klasična metrika. Posebno imam rad heksame-ter (slovensko šestomer), verz, sestavljen iz šestih daktilskih stopic. Tako mi niti Jovan Vesel Koseski ni bil odbojen, kot so nam v šoli priporočili, da naj bi bil.

Vztrajno pišem Fesepenijado. Tudi v heksametrih. To naj bi bila »resnična in nepotvorjena zgodba« o Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo, ki se je nedavno preimenovala v Fakulteto za družbene vede. Vse sem zapisal skozi humorno držo in šaljivo zapletanje, da bi resnica bolje izstopila. Gre za obilno pisanje, vendar sploh nisem prepričan, da ima možnosti objave. Resnica pač pride

na dan šele, ko je nekomu potrebna. Ne najdem še vedno teh pogojnih potrebežev oziroma potrebnežev. Vse bolj pa uvidevam, da resnica ni niti meni samemu potrebna.

Tudi če ostane neobjavljena, bi Fesepenijado rad predstavil. V njej se kažejo šegavost, kolofoktarstvo, morda celo značajska drža, ki v vsaki zadevščini vidi nekaj smešnega. Taka drža pogosto spodbuja zamere in kliče k maščevanju, navadno z drugačnimi sredstvi.

Uredništvo: Poleg tega da sloвите kot ugleden in uspešen znanstvenik, Vas poznamo tudi kot neutrudnega vzgojitelja novih rodov slovenskih družboslovcev. Skupaj s svojimi kolegi na Fakulteti za družbene vede ste izobrazili, naj tako rečemo, cvet slovenske družboslovne inteligence. Ste pa tudi dober in uspešen oče, dedek . . . Čemu se je zahvaliti za Vašo neizmerno empatijo do drugih ljudi?

S. Južnič: Svojčas sem javno sporočil geslo: Študente je treba ljubiti!

Tisti, ki so ga slišali, so bržkone mislili, da se pač na svoj nenavadni in malce prismuknjeni način šegavo predstavljam. Pa se nisem. Študente imam res rad in bržkone pričakujem, da mi bodo z enakim vračali. To povračilnost utemeljujem s tem, da se z njimi in okoli njih močno trudim. Temu trudu dajem prednost pred vsemi drugimi. Zelo rad predavam in nesrečen sem, če mi kak utečen predmet vzamejo ali pa mi omejujejo poslušalstvo. Vsako predavanje prej napišem in potem šele »izpovem«, akoprav se taka priprava na samem predavanju glede na moja retorična načela ne bi smela poznati.

Pedagoško delo vselej postavljam na prvo mesto. To ni vedno lahko. Pogosto mora učitelj odmerjati pomembnost svojih obveznosti, ki niso le tista do študentov. Zame tu ni prav nobene dileme.

Govorite o empatiji. Ta pojem kot posebno čustveno nagnjenje do tistega, kar je »zunaj nas« ali kar »nismo sami«, je temeljnega pomena v medčloveških odnosih, v znanosti pa je nepogrešljiva lastnost raziskovalca človeških zadev oziroma človeškega fenomena. Pomensko se prepleta lahko s pojmom simpatija. Empatija je izhodiščno »občutenje« vsakega resnega antropologa. Če ljudi ne maraš, sicer lahko o njih sodiš in se na primer spustiš v brezna črnogledosti in jim pripišeš kopico slabih lastnosti. Ne moreš pa jih razumeti, tudi če morda po tvoji sodbi niso najboljši. Z empatijo lahko na svoje začudenje ugotoviš, da so celo boljši od tebe samega . . .

Ima pa empatija včasih neprebojne zamejitve. Težko smo empatični do tiste drugačnosti, ki nas ogroža, zlasti pa do tiste, ki jo obsojamo s trdnih pozicij svojih vrednostnih sistemov. Osebo sem kar težko empatičen do ljudi lastnega vrednostnega sistema, ki se obnašajo oholo in so v stalnem vedenjskem kontrastu s svojimi dejanskimi sposobnostmi, možnostmi in pridnostmi ter prizadevnostmi. Nadutost te vrste žali resničen trud. Tako tudi kot antropolog delam meje svoji empatiji in še zlasti sem težko prijazen do neprijaznih. Vselej sta me odbijala nastopaštvo in pretirana ambicioznost, še posebej če je segala v politiko in se s politiko okoriščala, da bi boljšim pamet solila . . .

Uredništvo: Kako gledate na vprašanja in dileme, ki se v javnosti pojavljajo ob praznovanju 50. obletnice zmage na fašizmu in nacionalsocializmu ter na vlogo partizanskega gibanja v slovenski politični zgodovini?

S. Južnič: Ni se bilo lahko in niti malo ne enostavno odločiti se za »eno stran«

v grozovitostih slovenskih vsakovrstnih delitev in ideoloških ter še marsikakih zoprvanjih za časa velike vojne, ki ji še vedno rečemo druga svetovna vojna. Če privzdignem dikcijo, je šlo za dileme, kaj je prav in kaj ni, konkretnije: kdo naj bi zmagal, ko sta si stala nasproti fašizem in antifašizem, slovenstvo in njegovi zgodovinsko dokazani uničevalci.

O bistvenih sestavinah tega spora sem veliko sporočal svojim študentom v učnem gradivu in na predavanjih.

Ker je šlo za dejansko veliko dilemo in je vpetost v njej bila močno zapletena in včasih nerazpoznavno zasukana, se sploh ne čudim, da mnogi dileme še niso razrešili. Napačna odločitev je pomenila napačen angažma in ta določa lahko celo življenje v trmi dokazovanja, da odločitev pravzaprav niti ni bila napačna. Treba se je prepričati, da je v vojni zmagala boljša stran in je bila poražena tista, ki bi pomenila za celotno človeštvo zmago zla in nepravčnosti, za slovenstvo pa nacionalno katastrofo. Ker se vsem ni posrečilo narediti končnih korakov pri takem prepričevanju, se pač dileme iz vojne prenašajo v čas miru. Mnogim pa je oživljanje starih razdorov primerna vsebina novih...

Španska modrost pravi:

La victoria es inútil, pero la lucha es bella.

Smiselno bi to za potrebe razrešitve znova vzpostavljenih dilem morda prevdli: Čemu ti bo zmaga, kaj bi z njo, nekoristna je in nepotrebna. Boj pa je lep. In dodali bi: boj za pravo stvar, po vesti zaukazan in po razumu zasukan. K temu pa je treba dodati, da ga ni popolnega poraza in še manj je popolna zmaga. K temu zmagovalci praviloma ne poznajo mere v izkoriščanju svoje zmage. Hočejo tako rekoč neprestano zmagovati, ko so že enkrat zmagali.

In to, tako nas uči zgodovina, resnično ni mogoče.

V tej luči nekolikanj preštevam svoje zmage in poraze. Seveda ne govorim o tako velikih zmagah in porazih, kot so tisti, ki so nadstavek svetovnozgodovinskih dogajanj. V mislih imam majhne, neznatne in v luči velikih dogodkov nepomembne zmage in poraze. Osebnost pa so včasih skoraj pomembni. Priznam, da je število porazov vedno večje od števila zmag. Za slednje skorajda ne vem. Navadil sem se na konstantnost svoje poraženosti, postavimo, v razumevanju in koncipiranju študija fesepeškega. Vselej so zmagali tisti, za katere sem sodil, da s svojimi koncepti škodujejo in prispevajo prej k demoliranju kot k izboljšanju. Tako sem se zmagam odrekel. Edino kompenzacijo čutim, da se ne udeležujem na harmagedonu.

Pa tudi iz tega grenkega spoznanja o poraženosti znam kaj dobrega »vun potegniti«. Kot pri velikih zmagah zmagovalci ne znajo zmage valorizirati tako, da bi pokazali modrost in ohranili reference svoje zmage v napačnih odločitvah poražencev, tako bi bilo prav svetovati tudi v zadevah majhnih zmag, naj se taki ohranijo, da bi imeli na voljo kritično presojo zmage. Menim, da je največja tragika zmagovalcev iz velike vojne, da ni več bilo kritične presoje, ko so menili, da je treba premagance celo fizično odstraniti, tako upam, da se ne bo takisto zgodilo meni kot poražencu. V taki presoji mi bo morda dovoljeno še nekaj časa zlasti pedagoško delovati.

Uredništvo: Kaj je heterologija? Ali je to znanost?

S. Južnič: Heterologija je ključ antropološkega študija in je najbolj avtentična antropološka drža. Pomen in smisel pojma za določen pristop, če že ne za znanost samo, sta v tem, da je heterologija pač znanost o drugačnem, spoznavanje tistega,

kar našemu izkustvu ni neposredno dostopno, kar je včasih nemogoče z gotovostjo razumeti in doumeti. Tako je nemogoče vedeti, kaj pomeni biti drugega spola. Antropologija se je usmerjala tudi k drugačnim družbam in kontrastnim kulturam. V tem smislu naj bi bil antropolog kot heterolog posebno usposobljen preučevati drugačnost, nenavadnost, tujost, kakršne se kažejo v človeški raznoterosti in različnosti. Razumel naj bi »drugačno človeškost« in bil sposoben z njo ne le komunicirati in si jo interiorizirati kot nekaj povsem normalnega in sprejemljivega, marveč naj bi to znal tudi drugim približati, obrazložiti in tolmačiti. V tem in takem smislu je antropologija po definiciji pot k sprejemanju drugačnosti in morda ozka, pa vendarle položena brv k tolerantnosti.

Tolerantnost je silno težka vrlina. »Oni drugi«, tisti, ki so drugačni, se praviloma v svoje vrednote zaverovanim kažejo kot manjvredni, nepopolni, morda včasih smešni in če niso prave vere, od boga prekleti. Tako so izrazito netolerantni puritanci, ki so s svojim »prav« preželi zavojevalski duh angleških kolonij v Ameriki in tako utemeljili Združene države Amerike. Menili so, da so tam zatečeni Indijanci »prekleta rasa«, ki jo je sam demon, božji sovražnik, hudič pripeljal na ameriški kontinent, da bi mu lažje vladal. Taka ideologija, čvrsto zasidrana v intrasigentni religiji, ki še vedno kroji ameriškega duha, je pravzaprav teološko opravičevala ropanje Indijancev in njihovo potiskanje z zemlje, ki so jo želeli beli naseljenci iz Evrope. Tako je bil narejen eden izmed največjih ropov v zgodovini. Ta začetna ideologija je udarila na vse, ki so bili drugačni in jim ni priznala statusa človeka. Pravi človek je Wasp, kar pomeni White, Anglosaxon and protestant. Črnci torej po definiciji ne sodijo med (prave) ljudi. Tako pa se je godilo celo katolikom. In seveda Judom. Prav tako je zunaj definicije človeka ženska, seveda je to tudi homoseksualec in sem sodi tudi siromak. Revež si je v idejah kalvinizma sam kriv za svoje stanje. Njegovo siromaštvo dokazuje, da ni v milosti božji, ni »izbran« za zveličanje. Prav posebej pa je očitno reven, ker je lenuh. V kategorijo tistih, ki niso Amerikanci, seveda sodijo tudi komunisti.

Nadaljevalci puritanske moralne drže danes ugovarjajo celo potezam vlade na področju socialnega varstva najbolj revnih in prizadetih. Pa še na Biblijo (sveto pismo) se sklicujejo in nemalo je takih, ki jim ni nič mar, kaj je antropologiji uspelo dokazati glede človekovega izvora. Vsa vprašanja so za take ljudi že rešena v svetih spisih.

Če navajam ameriški primer, s tem ne mislim, da jih drugod ni. Morda so še hujši. Zlasti ko se dvigajo razni verski fundamentalizmi. Sem pa to pot Ameriko izbral s posebno namembnostjo. O drugih netolerantnostih sem namreč tudi že veliko pisal in govoril.

Uredništvo: Harangiranje je glagol, ki ga že dolgo nisem zasledil v pogovoru ali prebral. Pogosto ste ga uporabljali na svojih predavanjih, ki so po vsej Sloveniji znana kot ena najboljših in najzanimivejših. Kaj ta beseda pomeni in kaj je Vaša haranga?

S. Južnič: Haranga je res zanimiv pojem. Vse take pojme zelo rad razlagam in se pri tem ukvarjam z etimologijo, ki je bila vselej moj priljubljeni »konjiček«. To je namreč tesno povezano z mojimi lingvističnimi verzatilnostmi. Francosko haranguer pomeni imeti svečan govor, voditi (na kakem shodu) prvi besedo. Pojem je izšel iz starogermanske besede hring, kar je bil obroč ali krog. To pomeni, da so včasih harangirali v krogu zaključenega poslušalstva, ki je naredilo krog okoli govorca ali govoruna. Ta je svoj krog pridobival za kako stvar in vselej tudi malce

hujskal, zlasti ko je bil zbor namenjen hrabritvam pred bojem in je bilo bojevnike treba ne le za boj navdušiti, marveč očrniti tiste, ki jih kaže čim prej premagati, morda pa, v dobro visokih ciljev in plemenitih smotrov, poklati in odstraniti z obličja Zemlje. Iz iste germanske besede hring pa je nastal tudi pojem za krog ali kolobar, v nemščini »ring«. To ima celo pomen prstana, kar je nam dalo pojem »rinka«, na Dunaju pa je Ring cestni obroč okoli mestnega središča. In še marsikaj bi lahko povedali o etimologiji hringa, ki je v angleščini kot ring celo ograjen prostor, kjer se boksa. Toliko sem naštel le zato, da bi opravičil svoje vztrajanje pri etimologiji kot zelo pomembni znanosti, ki družboslovcu lahko skozi potovanje besednih pomenov v neprestani diverzifikaciji in bogatenju, odstopanju od začetnega pomena in podobno marsikdaj pomaga v njegovih raziskavah.

Sam seveda neprestano harangiram. Na predavanjih in še posebej imam to »metodo« rad na izpitih, ki zame niso le preverjanja znanja, marveč dodatne študijske priložnosti in tako rekoč spodbujanje skozi seveda pozitivno in optimistično harango. Torej ne ščuvam in ne hujskam, razen v izjemnih primerih, ko bi rad pridobil vsaj kako zavezništvo za izboljšanje pedagoškega procesa, ali pa vsaj v prizadevanju, da se zadrži že doseženo, ki se je pokazalo kot dobro in primerno.

Zame torej ima haranga pozitivno in ima negativno konotacijo. Odvisno pač od tega, kdo ima besedo...

Uredništvo: Zapomnil sem si Vaš stavek, da je človek vedno tisto, kar je, vendar tudi tisto, kar lahko postane, da je človeško življenje eno samo začenjanje, pa vendar tudi nadaljevanje. Ali nam to lahko nekoliko podrobneje pojasnite?

S. Južnič: Bržkone gre za izhodiščno točko antropologije, kakor jo razumem in kakršno predavam. Nemalo antropologov, ki bežijo v varnost ozkih specializacij, se izogiba razpravi o naravi človekove narave. Nekateri ne sprejemajo razvojnega nauka. Menim, da antropologija ne more biti to v znanstvenem smislu, če se vanjo ne vgradi koncept evolucije. Tako pridemo do sklepa, da je človek, kakršen je zdaj, ko smo mi ljudje, rezultat zapletene evolucije. Izšel je, kot vrsta Homo sapiens sapiens, iz dolge verige razvoja živih bitij. V času, ki ga še ni mogoče z vso natančnostjo določiti, pa je postal samooblikovalec sekundarne, izvedene narave kot družbeno in kulturno bitje. Ostal pa je združen s svojo primarno naravo, ki je seveda biološka. Ker ima človek razum in zavest, pa njegovo vedenje ni več vodeno zgolj z nagoni ali instinkti. Tu pa se začenja vprašanje, ki se mu je prav težko izogniti, o tem, kaj človeka v relativnem oddaljevanju od primarne narave determinira, in še posebej vprašanje njegove svobode, možnosti izbora, kar je lahko alternativizem. Človekova narava je v tem smislu tudi nedeterminirana in je v tem zapopadena človeška zgodovina. V zgodovinskem razvoju, kar ni več evolucija v biološkem smislu, nastopijo mnoge alternacije in se odprejo številne alternative. Človeštvo se je razvilo v skupnosti, ki so družbe, in v separatne kulture. V določeni meri, kot bi rekel Erik Erikson, so nastale psevdovrste, ločeni deli človeštva. Za njihovo preučevanje in razumevanje pa je treba, kar smo že razpravljali, misliti heterološko.

Evolucijska dediščina naše vrste pa je posebej značilna po tem, da je vsak (človeški) posameznik neponovljiv genetični eksperiment. To pa je uvod v razpravo o človekovi individualnosti in iztočnica, postavimo, za razumevanje dialektike posameznikovega odnosa z družbo. Brez družbe se namreč ne more kot

posameznik realizirati, po drugi plati pa le-ta nujno omejuje njegovo individualnost in neomejeno svobodo. Človekova narava je plastična in to dopušča različne rezultate na individualnem in na kolektivnem planu.

Posameznik je vselej začetek, je pa tudi nadaljevanje skozi genetično dediščino in še posebej družbo in kulturo, v katero je vrojen.

Protislovje med takim stanjem in projektom, ki je človek, pa se razrešuje v povezanosti in hkrati protislovju med tistim, kar lahko imenujemo *hominitas*, kar bi pomenilo pripadništvo vrsti z vsemi posledicami, in *humanitas*, kar naj bi bila človečnost kot posebna kakovost. Slednje je kultivirana, s sposobnostjo človekove avtokreacije privzgojena narava. Tako rečemo, da je človeštvo »nedogotovljeno« in tako to velja tudi za posameznika. Vsebina človečnosti so seveda moralne in etične norme, s katerimi človek uravnava svoje smotre, cilje, motivacije in medosebne in medskupinske odnose.

To pa je »nadaljevanje« evolucije in zgodovine, o katerem vemo, da je možno, ne moremo pa vedeti, ali bo izvedljivo.

Še manj lahko z gotovostjo predvidevamo, kam človek kot projekt, kot tisto, kar še ni, pa lahko postane, pelje. Resnično ne moremo vedeti, kaj bo iz človeka nastalo. Projekt je potemtakem, kot bi lahko rekli, odprt.

Morda je najbolj enostavno v taki negotovosti odločitev o človeku kot projektu prepustiti nevidnim in nezaznavnim silam zunaj človekove volje in mimo človekovega izbora. V negotovosti in zbeganosti bo vselej veliko interpretov kake »višje volje«, ki na temelju svoje dokazovane pooblaščenosti v komuniciranju z »višjimi silami« tistim, ki si ne delajo utvar o pooblaščenosti, povedo, kaj bo in kako bo. To seveda pooblaščenec daje posebno moč nad tistimi, ki to niso.

Zbeganosti sodobnega sveta interpreti človeške usode dodajajo še nekaj zmede, ker se pač med seboj ne strinjajo, na drugi strani pa k sebi privabljajo prestrašene in tiste, ki ne zmorejo lastnih presoj ali pa so obupali nad svetom, v katerem so le ponižani in razžaljeni.

Pa še strah nas je. Ne toliko tega, kaj bo s »svetom«, marveč, kaj bo z nami osebno. Po smrti seveda. Lahko si dovolimo biti nekolikanj indiferentni do tistega, kar je bilo, in celo zmrdujemo se lahko nad abotnim početjem svojih prednikov. Ne moremo pa si misliti »sveta«, ko nas več ne bo. Pa si želimo, da bi vendar bil. Prav s strahom pred smrtjo in tistim, kar bo morda po njej, pa je možno pooblaščenec imenitno manipulirati.

Uredništvo: Ste učitelj, prosvetitelj, vendar ste se znašli tudi v drugačnih vlogah: diplomata, partizanskega borca, politika, dekana fakultete – predvsem pa barda slovenske antropologije. Kako Vam vse to uspeva?

S. Južnič: Res sem bil v življenju marsikaj. Kar koli sem že bil, sem hotel biti v določeni popolnosti in odgovornosti in tako si nadevam naslov projektnega perfekcionista. Pa vselej vedoč, da ni mogoče biti dovršen in še manj popoln. V pretiranem ali zgolj želenem redoljubju vselej naletiš na odpore, ker taka drža marsikoga prizadene. Ko delam določen obračun s svojim življenjem, se mi kaže prav ta moja lastnost kot vir mnogih konfliktov, ki jih nisem želel, in kot povod za mnoge težave, ki sem jih imel z drugimi in sem si jih nakopal le zato, ker sem si vselej natančneje določal, kako bi moralo biti in kako ne. Omenjena Fesepeni-jada je v veliki meri namenjena prav obrazložitvi tega neprijetnega vedénjskega vzorca.

Uredništvo: Kdo je Vaš največji vzornik? Ali ste se zgledovali tudi po svojih učiteljih? Katerih?

S. Južnič: Marsikomu marsikaj dolgujem. Občudoval sem nekatere svoje gimnazijske profesorje, vsi so žal že med pokojnimi. Fascinirali so me moji učitelji latinščine in grščine, pa tudi na primer Jakob Šolar, ki me je učil francoščine, čeprav je zmozel še mnoga druga poučevanja. Potem so me »vodili« predvsem eruditi, ljudje izjemnih izkušenj in praktično v posesti polihistorskih znanj. Med njimi na primer Leo Mates. Antropologi so me verjetno dokončno izoblikovali, pa naj gre za Claude Lévi-Straussa ali E. E. Evansa-Pritcharda. Margaret Mead je za leto mlajša od moje matere in me je, tako sem vsaj dojemal, učila enako učinkovito. Seveda bi moral dodati še izjemno obilne sezname tistih umnih in učenih ljudi, strokovno podkovanih in razgledanih, ki jim kaj dolgujem. To pa je vselej kar vestno navedeno v mojih delih. Vselej sem skrupulozno pazil, da ne bi pozabil koga, ki sem mu kaj dolžan. Ne smem pozabiti svojih sošolcev, zlasti iz gimnazije, ki so mi bili več kot le vrstniki. Rad bi po imenu omenil dr. Lojzeta Boha, primarija novomeške bolnice in izvrstnega pediatra. Mnogim pa ne bom izrekel eksplicitne zahvale.

Uredništvo: Smo v času velikih in usodnih sprememb, ki zadevajo vse človeštvo in mednarodno skupnost držav. V Vaših delih je moč prebrati mnoge analitične uvide, iz katerih je razvidno, da je »zgoščevanje časa« najpomembnejša zakonitost modernih družb. Kako gledate na zgodovino človeštva konec 20. stoletja?

S. Južnič: »Zgoščenost časa« je res izjemna v »našem času«. Naša družba, ki ji rečemo moderna, nekateri pa že postmoderna, potrjuje omenjene domneve o človeštvu kot »projektu«. Nastala je z eksperimentiranjem. Eksperiment pa je v prvi vrsti utemeljil tisto, kar imamo za tehnologijo, torej sposobnost proizvodnje materialnih dobrin, potrebnih in nepotrebnih, koristnih in nevarnih za sam obstoj človeštva. Torej je to eksperiment z izrazito dvojnostjo, skoraj bi rekli, da je kontrasten. Eksperimentiranje na netehnološkem področju ni nič bolj konkluzivno. Pa še bolj fluidno je. Neobstojno in premakljivo. V tem eksperimentiranju, ki se intenzivno zasope po razrušenju nepremičnega reda, ograjenega s cerkvenimi dogmami, in zlomu razpoznavne zagotovljenosti tistega, kar naj bi bila resnica v luči »božje besede«, naj bi največ veljal človeški razum. Vse utemeljene modrosti so postavljene pod vprašaj. Prav tako ni bilo več trdnosti ene resnice.

Posledice, začenši z racionalizmom in razsvetljenstvom, so bile pretenzije, da je moč s človekovim razumom graditi nove sisteme, da ni več nobene meje človeškemu napredku, da je moč vzpostavljati harmonijo med ljudmi in še marsikaj, kar so dale ideologije progressa in evolucije.

Žal so ti proizvodi človeškega uma bili le utopije, včasih imenitne in vabljive za idealiste. Utopije pa se niso uresničile. Tudi socialistične ne.

Tako smo prispeli v novo stanje duha, ko vemo, da ni moč graditi doktrine, ki bi lahko veljale za vedno. Težko je verjeti v nepremakljive ugotovitve človekovih potreb, pa tudi možnosti in zmogljivosti, nemogoče je trajno fiksirati človekove dolžnosti in pravice. Vendar pa je dejstvo, da ni več stalnosti, modre ljudi napotilo v bržkone edino produktivno smer: vsak se mora obračati k drugemu kot referenci za resnico. Le resnica, izdelana v takih razmerjih, ima možnosti uveljavljanja, razen če »tiranija resnice« ni metoda vsiljevanja tistih, ki so prepričani, da jo imajo le oni.

Uredništvo: Kaj je za Vas pomembnejše: znanstveni ugled z odmevnimi mednarodnimi priznanji in številom citatov v uglednih revijah, članstvom in funkcionarstvom v mednarodnih poklicnih združenjih ali pa morda uspeh Vaših učencev? Zakaj?

S. Južnič: V dilemi, ki ste jo tako zgovorno postavili, sem bil skorajda vedno. Imel sem izjemne prilike za t. i. mednarodno sodelovanje in bržkone za različna priznanja, ki iz tega izhajajo. Letal sem po svetu in ga videl. Tako in drugače. Potem pa sem ugotovil, da je to pravzaprav le beg od bistvenega. Domislil sem se, da gre le za odlaganje »pravega dela«, ki mora biti koncentrirano »doma« v določeni osamljenosti. Tisto, kar slišiš na mednarodnih shodih in v okviru znanstvenega turizma, je že procesirano in izbrušeno in boljše uporabno v pisni obliki. Predvsem mimo hrupa in simpozijških užitkov to v miru in ponderaciji prebereš.

Prav tako sem se prepričal, da je treba biti vztrajno med študenti. Nujno jim je biti tako rekoč neprestano na voljo. Tako so, naj se nasmejem, tudi oni na voljo in je moč z njimi komunicirati celostno. Od tod prihajajo prave spodbude za znanstveno dovrševanje. Upam si trditi, da sem od svojih študentov, pri nas in v tujini, dobil več spodbud in korektivov svojega dela kot od mednarodne znanstvenoturistične srenje.

Poleg tega sem kaj kmalu ugotovil, da v omenjenem globtroterstvu pogosto ne gre za znanost. Pa ne bom na tem mestu našteval, za kaj gre . . .

Uredništvo: Denimo, da bi se kot antropolog znašli na še neraziskanem otočju ali med prebivalci velikih puščav, ki še niso imeli stika s tako imenovanim civiliziranim svetom; kaj bi vzeli s seboj: ničesar, knjige, beležko in svinčnik . . .?

S. Južnič: Tako hipotetično vprašanje je lahko izjemno pomembno. Z odgovori nanj se izpostavljajo človekove dejanske predilekcije in določa razpon njegovih življenjskih programov. Na samotni otok ne bi seveda vzel dezodoranta, kar izjavlja mnogo Francozinj. Bi si pa morda od teh kako vzel s seboj. Pač pa bi rad imel pri sebi kaj glasbe, po možnosti klasične. Knjig ne bi jemal, teh imam že dovolj, svojih in tujih. Morda bi si želel samotnega otoka, na katerem pojejo ptički. Morje pa pomirja z enakomernim pljuskanjem ob obalo.

Seveda si težko zamišljam tako samotno življenje. O tem se da le sanjati. So pa sanje nujno potrebne za nemoteno življenje. Torej bi celo sanjam ne mogel verjeti. Preveč sem odvisen od drugih ljudi. Od svoje soproge pa popolnoma.

Uredništvo: Pri svojem delu ste neutrudni, natančni in izredno sistematični. Kje ste se tega naučili?

S. Južnič: Redoljubja, kar imenujete sistematičnost, sem se učil že od svoje matere. Prav tako je to postala »metoda« v številnih situacijah, ko mi je samo to priznано kot dubiozna vrlina. Tako se človek nauči pravzaprav pod določenim pritiskom. Morda pa je to pristajanje na manj razgibano (osebno) življenje in omejevanje potrošnje.

Uredništvo: Na koncu še vprašanje za prihodnost. Kakšen naj bo razvoj slovenske antropologije, pa tudi humanističnih in družboslovnih ved nasploh? Ali ste zadovoljni z doseženim?

S. Južnič: Še zdaleč nisem zadovoljen. Najmanj s seboj. Včasih se skušam tolažiti, da mi je bilo dodeljeno premalo spodbude in vse preveč polen pod noge. Dejansko in v prispodobi. Lamentacije in jeremijade te vrste so seveda lahko tudi tolažba nesposobnih.

Sem se pa iskreno in zares trudil utreti pota mlajšim in sposobnim in še vedno vzklkam: Feci quod potui, faciant meliora potentes! Potem pa sem v dvomih, ali so res kje kaki »potentes«, še posebej zaradi nekaterih, ki bi želeli sebe in druge prisiliti k stališču o partonegenezi. Dobri mentorji so nemalokrat izpostavljeni reku: Nehvaležnost je plačilo (tega) sveta!

Kot antropolog pravzaprav razumem mlajše v njihovi nestrpnosti do starejših, tudi če jim kaj dolgujejo, ali pa, posebno, če jim res kaj dolgujejo. Ni pa niti malo prijetno doživljati na ta način zanikanja nesebičnih pomoči drugim. Boli spoznanje, da tisti, ki je bil pomoči deležen, meni, da mu bo šlo bolje, ko mene ne bo.

Veliko razmišljam o nakazanih relacijah starejših, ki odhajajo, in mlajših, ki prihajajo. Vem, da smo generacijski spor in sosledje generacij morda pri nas zelo slabo rešili na splošno. Malo je prostora za normalnejšo razporeditev rodov še posebej na univerzi. Ni urejenosti, ki jo poznajo v svetu velikih šolskih sistemov, in preobila univerz, ko odhajajočim dajo možnosti častnega umika in plodnega dela tudi, ko nastopijo določena leta. Pri nas je možno celo na silo v pozabo in v inercijo izganjati iz sfer aktivnega pedagoškega dela. Kdo ve, kako se formirajo mladi nestrpneži in divjaki?!

Uredništvo: Zadnje Vaše obsežnejše znanstveno delo, ki je izšlo v letu 1993, ima naslov IDENTITETA. Ali nam lahko poveste, zakaj ste mu dali takšen naslov?

S. Južnič: Knjigo o identiteti sem pravzaprav zelo dolgo pisal. Najbolj strnjeno in polno, ko sem delal na Politični kulturi, pa tudi ko sem pripravljaval antropološke učbenike. Tako je to le nekakšno logično zaporedje tem, ki sem jih nakazal že dolgo tega. Potem pa sem napor v pisanju zgostil, ker je ravno problem identitete, kolektivne in individualne, zašel v veliko zmedo in bil dodatno razsežje zbezanosti in negotovosti pri nas in drugod.

Prav tako sem ugotavljal, da človek dogotovljeno in zagotovljeno identiteto potrebuje, ker so prenehale mnoge druge zagotovljenosti in stalnosti. Etnična, religiozna, narodna in še kaka drugačna skupinska identiteta so se krepile zaradi razkroja drugih in drugačnih. Prav take identitete, ki imajo na voljo ne le politična, marveč tudi vojaška sredstva za uveljavitev, pa so v sodobnem svetu vir partikularizmov in izhodišče za ostre spore, vojne, terorizem in pa kaka nasilna početja. Je pa to tudi posledica razvrščanja ljudi na psevdovrste, o čemer je že bil govor.

Preseneča dejstvo, da padajo komunikacijske pregrade in ima človeštvo velike možnosti sovpadanja in sporazumevanja, pa kljub temu identitetni razdori botrujejo stopnjevanemu sovraštvu in, morda smemo reči, hotenim in s tem poudarjenim različnostim. Z utrjevanjem skupinskih identitet se večja distanca med deli človeštva in zmanjšuje se tolerantnost do drugačnosti. Tu pa je po mojem bistvena naloga antropologije: razložiti fenomen, ki smo ga imenovali delitev človeštva na psevdoskupine.

Uredništvo: Dovolite, da Vam ob koncu tega pogovora zaželim še mnogo let uspešnega dela in zadovoljstva ob njem. Morda kakšnega vprašanja nisem zastavil, pa bi ga moral. Najbrž še vedno velja, da je v znanosti, pa tudi sploh v življenju,

pravilno postavljeno vprašanje še vedno pomembnejše kot pa odgovor nanj. Menim, da ste nam v odgovoru na zadnje vprašanje že nakazali, kje bi mogli iskati prava vprašanja za naprej.

S Stanetom Južničem se je pogovarjal Janez Kolenc.